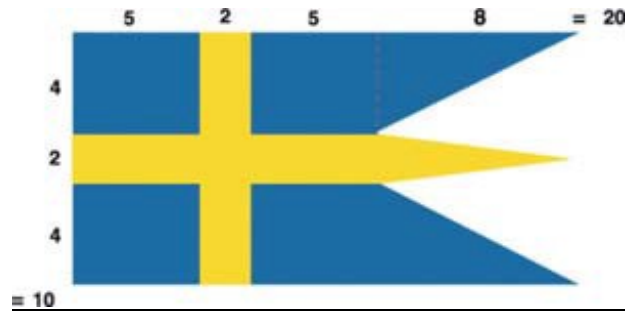

Fälttecken (allmänt, fanspikning och högtidligt överlämnande)

Livgardets nya fana överlämnad 2017

Örlogsflagga

Fana och flagga –begrepp och kort historik

Fälttecken är **samlingsbenämningen** på ett officiellt tecken, som i ceremoniella sammanhang förs på stång till fots, till häst eller på/i fordon framför ett förband.

Fälttecken indelas i fanor, standar, dragonfanor, tretungad svensk fana och tretungad svensk flagga (inom flottan benämns tretungad svensk fana för flagga) samt kommandotecken. Fanduken liksom den tretungade flaggan som fanduk tillverkas av ett lager natursiden medan standarduk och duk till dragonfana tillverkas av två lager natursiden.

Fälttecknet är förbandets (organisationsenhetens) främsta symbol och ett tecken på sambandet mellan olika generationer vid förbandet samt ska påminna om sambandet mellan förband och bygd och minnet av tidigare fältslag.

Försvarmaktens förband tilldelas nytt fälttecken när de t ex har ny- eller omorganiserats eller när det gamla fälttecknet blivit utslitet.

Nytt fälttecken överlämnas av H.M. Konungen eller på dennes uppdrag av annan kunglig person med genomförd militär utbildning. Om detta inte är möjligt kan fälttecknet överlämnas av överbefälhavaren eller av den general eller flaggman som denne utser.

När det nya fälttecknet levererats till Armémuseum, och innan den högtidliga överlämningen, sker en *spikningsceremoni på Armémuseum* (se nedan).

Begreppet fana och flagga kan förväxlas. En flagga hissas och halas ner på en (fast och monterad) flaggstång medan en fana/standar/kommandotecken är permanent fäst vid en stång (fanstång), som bärs och förs av en fanförare. Inom flottan benämns, som nämnts ovan, fanan för flagga.

Den tretungade flaggan används (hissas) som örlogsflagga av Försvarmakten på eller i anslutning till Försvarmaktens byggnader samt, enligt föreskrift som regeringen bestämmer, av andra myndigheter som bedriver militär verksamhet eller har militär anknytning, såsom Försvarets materielverk (FMV), Försvarets radioanstalt (FRA) och Statens försvarshistoriska museer (SFHM). Marinens fartyg och båtar för örlogsflagga.

När en sådan flagga är befälstecken, markeras detta genom en särskild beteckning i övre inre fältet.

Kungliga slotten flaggar med *kunglig flagga*, vilken är en tretungad flagga försedd med stora eller lilla riksvapnet i det gula korsets mitt. Den kungliga flaggan är även befälstecken på marinens fartyg och kan undantagsvis även vara utan riksvapen.

Svensk tretungad *fana* att föras i ceremoniella sammanhang används normalt oftast av enheter, som inte har specifik knytning till försvarsgren/motsv.

Därför förs den t.ex. vid

- Försvarsmaktens logistik (FMLOG), vissa centrum och skolor, krigsförband vid insats utom riket, hemvärnsförband (om de inte för f.d. landskapsregementes fana som bataljonsfana) och högvakten på Stockholms och Drottningholms slott samt
- (benämnd som flagga) vid flottans förband, sjöstridsskolan och marina krigsförband vid insats utanför riket.

Trenden är att enheter i stället önskar få en fana grundad på det heraldiska vapnet för sitt förband/enhet.

Kommandotecken

Befälstecken för identifiering av en viss härförare har gamla anor och fanns i Sverige redan på medeltiden. Ännu Gustav II Adolf förde ett särskilt fältbanér. I Sverige återupptogs användning av befälstecken inom armén under 1900- talet i form av kommandoflaggor.

Numera förs kommandotecken av konungen, överbefälhavaren, chefen för operativa insatsledningen, försvarsgrenscheferna samt av chefen för stridsgrupp uppsatt som EU:s snabbinsatsstyrka. Särskilt tecken förs av försvarsministern (endast ombord på örlogsfartyg). Inom armén återskapades kommandoflaggor/kommandotecken omkring sekelskiftet 1900. Kommandotecken är personliga och kan inte användas av tjänsteförrättande eller ersättande chefen. De ska vid ny befattningshavares tillträde personligen överlämnas till denne av företrädaren.

Beskrivning, förande och hanterande av fälttecken

Fälttecknen beskrivs, förs, hanteras och förvaras enligt Försvarsmaktens ceremonireglementen. Där finns också bestämmelser för högtidligt överlämnande av ett nytt fälttecken.

Se även i detta sammanhang Försvarets traditionsnämnds publikationer i Statens Försvarshistoriska museers hemsida www.sfhm.se/forsvarets-traditionsnamnd där du finner aktuella länkar inom traditionsområdet och beskrivning av de senast tillverkade fälttecknen.

Bruket att föra fälttecken är av gammalt datum

Deras uppgift var att visa var ett visst förband befann sig under strid. Vid infanteriets enhet, fänikan, fördes fälttecken med samma benämning, medan fälttecknet för kavalleriets enheter benämndes fana. Under 1600-talet förminskades dukarna och fick i allt väsentligt det utseende de har idag. De kom vid infanteriet att benämnas fana och vid kavalleriet standar. Dragonerna, som ursprungligen var infanteri som förflyttades uppsatt men stred till fots, förde tvätungade dukar som benämndes dragonfana eller dragonstandar. Den förra beteckningen kom att fastställas i Sverige. Fälttecknen har (dock först från 1844) i en del fall försetts med namn på de fältslag som det militära förbandet med framgång deltagit i.

Soldaterna var med faneden knutna till sitt fälttecken. Om detta förlorades till fienden kunde kompaniets lojalitet ifrågasättas. Fälttecknen överlämnades under ceremoniella former till förbandet, varvid faneden svors.

Fanor och standar har ofta förvarats i kyrkor när de inte var i användning vid truppförbanden. Under indelningsverkets dagar då utbildning och övningar förekom vid olika övningsplatser kunde fanan förvaras vid lägervakten. Efter kasereringen, dvs. då förbanden flyttade in i kaserner, har den vanligaste förvaringsplatsen varit förbands- eller skolchefens (motsv.) tjänsterum.

Framtagande av fälttecken och tillverkningsteknik

Statens försvarshistoriska museer (SFHM) genomför på uppdrag av Högkvarteret anskaffning av Försvarsmaktens fälttecken med Armémuseum som leverantör. Framtagandet av modellritning sker därvid i samråd med Statsheraldikern, Försvarets traditionsnämnd och berörd organisationsenhet och fastställs av Högkvarteret.

Fälttecknen broderas normalt för hand medan den tretungade fanan eller flaggan är maskinsydd. Numera används Handarbetets Vänner som underleverantör för broderade fälttecken och Flaggfabriken i Åkersberga för maskinsömnad. Materialet är fansiden av hög kvalitet.

Vid sidan om ordinarie fälttecken framställs som regel ersättningsfälttecken, även kallade allvädersfälttecken. De framställs i enklare utförande och brukas vid dåligt väder (regn och stark blåst). De ordinarie (och mera dyrbara) fälttecknen ska alltså brukas med omdöme för att undvika onödig förslitning.

Olika tillverkningsteknik har använts genom tiderna. Under 1600-talet var det vanligast med målade motiv på fanorna men från 1730-talet har brodering varit förhärskande med ett kort avbrott under Oscar II:s regering. I dag är de ofta utförda i en kombination av intarsia och broderi.

Spikning av fälttecken på Armémuseum

På 15- och 1600-talen hade varje kompani eller skvadron sin egen fana eller standar. Då levererades fandan till förbandet, där varje soldat i kompaniet/skvadronen slog i en egen spik för att fästa fandan vid stängen. På så sätt hade alla förbundet sig rent fysiskt att följa sitt fälttecken i döden. Denna sed försvann gradvis i Sverige under 1700-talet.

Traditionen återupptogs dock i senare tid under 2007 när kommandotecknet var klart för den operative chefen inom EU (då denne var svensk officer). Ceremonin blev så uppskattad, att fan-/flagg-/standarspikningen numera således kan betraktas som tradition före det högtidliga överlämnandet på förbandet. Ceremonin genomförs normalt på Armémuseum, men kan äga rum på andra ställen om det är mera praktiskt. Om det är på Armémuseum inleds eller avslutas ceremonin normalt med en kort visning av Armémuseums imponerande trofésamling. Förbandet representeras av förbandschef och närmast underlydande närvarande, normalt c:a 10-12 personer.

Vid spikningen ligger fälttecknet utbredd på ett bord. De korta mässingsspikar, som fäster fanan/flaggan/standaret vid stängen, är då till viss del halvt islagna. Platsvärden bjuder på förfriskningar, tal hålls av mottagande förbandschef samt av representanter för tillverkaren (som regel Armémuseum och Handarbetets Vänner) och Försvarets traditionsnämnd. Därefter går förbandsrepresentanterna fram och slår i var sin tännlika.

Musikensemble eller signalgivare ur Försvarsmusiken bör medverka för samlingsmusik och signaler (t.ex. lystringssignal och förbandets egen signal under själva spikandet).

Förbandet brukar ha med sig inforepresentant och fotograf och dokumentera det hela, bl.a. på sin hemsida och i bästa fall även få lokalmedia att uppmärksamma det.

Hittills (t.o.m. 2019) har följande förband spikat sina fälttecken på Armémuseum:

2007: Trängregementet, **2008:** Nordic Battle Group (NBG) och Helikopterflottiljen, **2009:** Ledningsregementet, Sjöstridsskolan (SSS), Försvarsmaktens HR Centrum (FM HR C), FMTM och UndSäkC, **2011:** P 7, **2012:** Särskilda operationsgruppen (SOG), **2013:** Livgardets standar, **2014:** F 21, Specialförbandsledningen och FMLOG, **2015:** Markstridsskolan (MSS) och Amf 1, **2016:** Livgardets fana och UndSäkC, **2017:** SWEDEC, **2018:** FMTS, P 4 och FMTIS, **2019:** I 19 samt hittills under 2020: Militärhögskolan MHS K.

Varje fälttecken är unikt. Läs under ”Fanspikningar” beskrivningarna över hur de senast framtagna fälttecknen har tillverkats samt se bilder från tillverkning, spikning och överlämning!